

**КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ПРАЦІВНИКІВ ОКРЕМИХ ПІДРОЗДІЛІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОЇ
РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДІВ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ****COMMUNICATION CULTURE OF EMPLOYEES OF INDIVIDUAL LAW ENFORCEMENT
UNITS AS A COMPONENT OF EFFECTIVE IMPLEMENTATION
OF CRIME PREVENTION METHODS**

Євтушенко С.С., студент магістратури
Запорізький національний університет

Титаренко М.В., доктор філософії зі спеціальності Право (PhD), доцент,
доцент кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет

Махунов В.В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Запорізький національний університет

Стаття присвячена аналізу значення якості комунікативної культури працівників правоохоронних органів для ефективної реалізації методик профілактичної роботи (на прикладі методики «Зелена кімната»), важливості комфортних умов перебування суб'єкта, щодо якого здійснюється опитування, (не тільки фізичних, а й психологічних) та ролі правильної побудови комунікації між уповноваженим працівником правоохоронного органу та суб'єктом, щодо якого здійснюється опитування, в т.ч. забезпечення такої побудови шляхом підбору форм комунікації з огляду на особливості зазначеного суб'єкта. Автори наголошують на важливості запозичення позитивних практик щодо вибору методик профілактичної роботи правоохоронних органів та шляхів її практичної реалізації; проектів, безпосередньо присвячених інформаційно-просвітницькій роботі правоохоронних органів (особисто чи з залученням інших органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій тощо), реалізація яких знайшла свій результат у збільшенні рівня правової культури населення, зменшенні відсотку вчинення правопорушень та можливості поширення такого досвіду на інші країни, зокрема і Україну; адаптація позитивних практик профілактичної роботи правоохоронних органів зарубіжних країн до відповідної роботи національних правоохоронних органів. Стаття містить аналіз нормативно-правової бази у сфері запобігання та протидії вчинення правопорушень дітьми та щодо дітей (із поділом на міжнародні та національні нормативно-правові акти), застосування окремих норм у практичній реалізації методики «Зелена кімната» як складової ювенальної превенції, визначення ролі комунікативної культури працівників окремих підрозділів Національної поліції України для досягнення цілей відповідної методики. Автори аналізують поняття «комунікативної компетентності», «комунікативної компетентності працівників правоохоронних органів», із виділенням окремих її принципів та значення для профілактичної роботи працівників правоохоронних органів в Україні. У статті визначено, що комунікативна культура працівника правоохоронного органу, зокрема працівника підрозділу ювенальної превенції, при реалізації методики «зелена кімната» як складової профілактичної роботи набуває неабиякого значення, з огляду на те, що від володіння повною мірою комунікативною культурою (враховуючи її якість!) працівником правоохоронного органу буде залежати наявність результату застосування відповідної методики в цілому.

Ключові слова: профілактика правопорушень, правоохоронні органи, комунікативна культура, методики профілактичної роботи, ювенальна превенція, законодавство.

The article analyzes the importance of the quality of law enforcement officers' communication culture for the effective implementation of preventive work methods (on the example of the «green room» method), the importance of comfortable conditions for the subject under questioning (not only physical but also psychological) and the role of proper communication between an authorized law enforcement officer and the subject under questioning, including ensuring such communication by selecting forms of communication based on the personality of the subject. The authors emphasize the importance of borrowing positive practices in choosing methods of preventive work of law enforcement agencies and ways of its practical implementation; projects directly dedicated to the information and educational work of law enforcement agencies (personally or with the involvement of other state authorities, local governments, NGOs, etc.), the implementation of which resulted in an increase in the level of legal culture of the population, a decrease in the percentage of offenses and the possibility of disseminating such experience to others. The article contains an analysis of the legal framework for preventing and combating offenses committed by and against children (with a division into international and national legal acts), the application of certain norms in the practical implementation of the «green room» methodology as a component of juvenile prevention, and the role of the communication culture of employees of certain units of the National Police of Ukraine in achieving the goals of the relevant methodology. The authors analyze the concepts of «communicative culture», «communicative competence», «communicative competence of law enforcement agencies», highlighting its individual principles and significance for the preventive work of law enforcement officers in Ukraine. The article determines that the communication culture of a law enforcement officer, in particular, an employee of a juvenile prevention unit, is of great importance when implementing the «green room» methodology as a component of preventive work, given that the result of the application of the relevant methodology in general will depend on the law enforcement officer's full possession of the communication culture (including its quality!).

Key words: crime prevention, law enforcement agencies, communication culture, methods of prevention work, juvenile prevention, legislation.

Постановка проблеми. Від застосування найбільш ефективних методик профілактичної роботи правоохоронними органами залежить зменшення відсотку вчинення правопорушень та збільшення рівня правової свідомості населення. Крім створення нових національних методик та проектів для апробації їх, має місце і запозичення позитивних практик зарубіжних країн. З огляду на це варто дослідити окремі методики профілактичної роботи, результат реалізації яких довів їх ефективність на загальнонаціональному рівні, зокрема застосування методики «Зелена кімната» працівниками підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, її специфіку та роль комунікативної культури уповноважених праців-

ників для досягнення мети застосування відповідної методики.

Стан дослідження. Актуальним питанням організації діяльності підрозділів ювенальної превенції в Україні привертати свої дослідження такі науковці, як: Безпалова О.Ю., Джагунов Г. В., Макаренко В. С., Бахур О., Берднік І. В., Бортник Н. П., Головін Б. М. та ін. В той же час на особливостях комунікативної компетентності працівників правоохоронних органів в Україні зосередили увагу такі дослідники, як Якимчук М. Ю., Шнайдер А. О., Дунець Л. М., Павліченко А. П., Зелений В. І., Т. В. Крашеніннікова, Новікова О. О., Пономаренко К. В., Олександренко С. Б., Герман Л. В. та інші.

Метою статті є визначення комунікативної культури працівників окремих підрозділів правоохоронних органів як складової ефективної реалізації методів профілактики правопорушень (на прикладі методики «Зелена кімната»).

Завданнями статті є аналіз міжнародної та вітчизняної нормативно-правової бази запобігання та протидії правопорушень, вчинених дітьми та щодо дітей, захисту їх прав, свобод та законних інтересів; визначення специфіки методики «Зелена кімната» та практичної її реалізації; аналіз ролі та значення комунікативної культури працівників окремих підрозділів правоохоронних органів як складової ефективної реалізації методів профілактики правопорушень (на прикладі методики «Зелена кімната»).

Виклад основного матеріалу. I. Аналіз міжнародної та вітчизняної нормативно-правової бази запобігання та протидії правопорушень, вчинених дітьми та щодо дітей, захисту їх прав, свобод та законних інтересів. Визначення специфіки методики «Зелена кімната» та практичної її реалізації.

Однією з особливостей діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції в Україні можна віднести й застосування методик правоохоронних органів зарубіжних країн, які при адаптації до національної практики реалізації функцій правоохоронних органів знайшли своє місце та значення, з огляду на позитивну практику такої реалізації та ефективні результати для досягнення поставлених цілей. Так, серед поширених методик, які застосовуються підрозділами Національної поліції, зокрема підрозділами ювенальної превенції Національної поліції, належить методика «Зелена кімната», яка упродовж останніх років набула масштабування та загальнодержавного значення в межах діяльності правоохоронних органів та реалізації їх окремих цілей, як-от забезпечення найкращих інтересів дитини, прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина тощо [1].

Нормативно-правову базу запобігання та протидії правопорушень, вчинених дітьми та щодо дітей, захисту їх прав, свобод та законних інтересів, варто розглянути з поділом на вітчизняну та міжнародну. Вітчизняну нормативно-правову базу складають: Конституція України (Основний Закон України включає норми, які закріплюють обов'язок «охорони дитинства»; забезпечення найкращих інтересів дітей, зокрема ст. 52 визначає, що «діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу» [2]. Основний Закон визначає «базові» норми захисту дитини, які є обов'язковими для виконання органами державної влади, в т.ч. й правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, установами, підприємствами, організаціями різних форм власності тощо); наступний НПА, який входить до нормативно-правової бази захисту прав, свобод та законних інтересів дітей, Кодекс України про адміністративні правопорушення (Кодекс визначає склади адміністративних правопорушень, перелік адміністративних стягнень як реакцію з боку держави на вчинення адміністративних правопорушень, правила накладання стягнень тощо; серед норм, які містяться в Кодексі особливої уваги потребують норми, які фіксують особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх (ст. 13 Кодексу) (осіб, віком від 16 до 18 років), при вчиненні адміністративних правопорушень до яких можуть бути застосовані заходи впливу у визначених законодавством випадках (перелік таких заходів міститься у ст. 24); норми, що визначають підстави притягнення до адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб на загальних підставах, передбачені ст. 13 Кодексу [3]; Кримінальний кодекс України (визначає в т.ч. й особливості кримінальної відповідальності та пока-

рання неповнолітніх (Розділ 15) [4]; Закон України «Про Національну поліцію» (серед повноважень, які покладаються на поліцію, є і ті, які безпосередньо пов'язані із профілактичною діяльністю, як от «здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень», «виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення», «здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події», «вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі» тощо [5]), і ті, які безпосередньо пов'язані з захистом прав дітей, як-от «у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі» [5]; варто згадати і Закон України «Про освіту» (Закон регулює особливості здобуття освіти та повноваження суб'єктів в освітній сфері); важливим є також Закон України «Про охорону дитинства» (визначає державну політику у сфері охорони дитинства, в т.ч. захист прав, свобод, законних інтересів дітей, запобігання вчиненню щодо них протиправних діянь); Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (Закон визначає основні засади соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю); Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи» (крім визначення правових засад функціонування визначених служб та установ, Закон визначає основні засади запобігання вчинення правопорушень неповнолітніми особами); Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (Закон визначає правові та організаційні засади запобігання та протидії домашньому насильству); Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України (зазначена Інструкція визначає особливості реалізації повноважень підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України); Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі (Порядок, в свою чергу, визначає організаційні та правові засади взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі) тощо. Варто розглянути й міжнародні нормативно-правові акти, серед яких і Конвенція ООН про права дитини, яка встановлює міжнародні стандарти захисту прав дитини для всіх країн-учасниць Організації Об'єднаних Націй. Зазначена Конвенція містить роз'яснення важливості захисту прав дітей та можливих механізмів такого захисту, таких, як організація окремих програм підтримки дітей; захисту їх від будь-яких посягань, насильства у будь-якому його прояві. Міжнародні стандарти, які містяться у Конвенції регулюють, зокрема, і питання примусу при застосуванні його щодо дітей, реалізуючи принципи «правосуддя, дружнього до дитини». Варто зазначити серед «базових» нормативно-правових актів і Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, цілями якої є: « а) запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей і боротьба із цими явищами; б) захист прав дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації та сексуального насильства; в) сприяння національному та міжнародному співробітництву в боротьбі із сексуальною експлуатацією та сексуальним насильством стосовно дітей» [6] тощо.

З огляду на особливості нормативно-правової бази запобігання та протидії правопорушень, вчинених дітьми

та щодо дітей, захисту їх прав, свобод та законних інтересів, а також пріоритетні цілі підрозділів, уповноважених на роботу з дітьми, серед яких формування політики забезпечення найкращих інтересів дитини, і міжнародні стандарти, серед яких «правосуддя, дружне до дитини», принципи та правила взаємодії правоохоронних органів з дітьми, які перебувають «у конфлікті з законом», та дітьми, які перебувають «у контакті з законом», варто розглядати застосування методики «Зелена кімната» як системи заходів, зорієнтованої на дотримання норм перерахованих НПА та загально визначених принципів взаємодії зі спеціальними суб'єктами, зокрема під час опитування, та реалізації цілей діяльності правоохоронних органів, в т.ч. з попередження, припинення та недопущення повторного вчинення правопорушень дітьми та щодо дітей.

Аналіз саме цієї методики зумовлений тим, що одним з переліку превентивних поліцейських заходів (відповідно до Закону України «Про Національну поліцію») визнається такий захід як опитування. Законодавець звертає увагу на те, що існують правила опитування неповнолітніх (враховуючи в т.ч. й Міжнародні стандарти). Зокрема тим же Законом передбачено (п. 2 ст. 33), що «Проведення опитування неповнолітніх допускається тільки за участю батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога» [5]. Тож з огляду на визначений підхід законодавця до опитування неповнолітніх, варто звернути увагу і на застосування методики «Зелена кімната».

Автори навчального посібника «Організація діяльності підрозділів ювенальної превенції» визначають методику «зелена кімната» як «спеціально організовану систему заходів, що має на меті забезпечити законність, гуманність та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом чи перебуває у контакті із законом» [7, с. 72], а основним завданням її автори посібника визначають «попередження, профілактику, корекцію негативних наслідків відхилення в поведінці та психологічної деформації дітей, схильних до вчинення правопорушень і злочинів» [7, с. 72].

Варто звернути увагу і на те, що авторами «Методичних рекомендацій щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських» визначено, що в методика «Зелена кімната» може «застосовуватись слідчими та ювенальними поліцейськими для проведення інтерв'ювання (допиту/опитування) дитини з урахуванням її вікових та психологічних особливостей в умовах, що мінімізують та не допускають повторної травматизації психіки дитини [8, с. 19], при цьому метою методики автори визначають «отримання достовірних показань дитини під час проведення її допиту/опитування в умовах мінімізації та недопущення повторної травматизації її психіки» [8, с. 19].

Варто погодитися з думкою авторів перелічених праць, щодо комплексної сутності методики, адже сама методика «зелена кімната» не є односкладовою, це комплекс (що складає систему) дій, умов, принципів організації, правил спілкування (застосовуючи найкращі практики комунікативної культури) з особливою категорією (а) діти, у конфлікті з законом; б) діти, у контакті з законом), які у ефективній взаємодії одна з одною складають ефективний механізм роботи з дітьми для отримання найбільш повної інформації про обставини, в яких опинилась дитина, при цьому з мінімізацією будь-яких проявів стресу для дитини.

II. Аналіз ролі та значення комунікативної культури працівників окремих підрозділів правоохоронних органів як складової ефективного реалізації методів профілактики правопорушень (на прикладі методики «Зелена кімната»).

Роль та значення комунікативної культури працівників окремих підрозділів правоохоронних органів (зокрема підрозділів ювенальної превенції) як складової ефективного реалізації методів профілактики правопорушень пропонується розглянути в контексті визначеної авторами «Мето-

дичних рекомендацій щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських» «Формули ефективності» методики «зелена кімната», зокрема такою «формулою ефективної взаємодії з дитиною» є взаємозв'язок складових «безпечне місце» та «безпечний дорослий», в результаті якого є «дитина у безпеці» [8, с. 19]. З огляду на об'єктивну доказовість цієї формули, варто розглянути всі її складові. Так, перша складова – «безпечне місце» – авторами визначається як таке, про яке дитина має повну інформацію; яке є безпечне від насильства над дитиною у будь-якому його прояві (зокрема комфортне для її психологічного стану, відсутності загрози тиску); комфортне для фізичного стану дитини (температурні умови, чітко визначене коло присутніх осіб тощо); предмети інтер'єру для комфортного перебування, які враховують вікові особливості дитини, її інтереси. Друга складова – «безпечний дорослий» – це особа, якій можна довіряти (яка має на меті забезпечувати її права, свободи та законні інтереси дитини); висококомпетентна особа (здатна професійно взаємодіяти з дитиною, враховуючи її особливості, в т.ч. вікові, враховувати психологічний стан дитини та її потреби; здатна розуміти дитину, з якою взаємодіє; здатна до співчуття (проявлення емпатії) [1]. Не менш важливою складовою варто виділити і комунікативну культуру уповноваженої особи на взаємодію з дитиною, в основі якої повинна знаходитися етична поведінка. Враховуючи те, що першою складовою реалізації методики «зелена кімната», основою взаємодії з дитиною, є налагодження контакту з дитиною засобами комунікації, комунікативна культура уповноваженої особи має неабияке значення, адже від реалізації першого етапу буде залежати і основний етап – безпосереднє отримання інформації про обставини справи, тоді як недосягнення першого етапу має наслідком відмови дитини від спілкування, відмови від взаємодії, і, як наслідок, недосягнення цілей діяльності уповноваженого працівника правоохоронного органу [1]. При цьому, доцільним вважається розглянути особливості комунікативної культури працівників правоохоронних органів. Так, дослідники Якимчук М. Ю. та Шнайдер А. О. у своїй роботі «Комунікативна компетентність як складова професійної діяльності працівника поліції» визначають наступні складові комунікативної компетентності працівника поліції: «володіння вербальними та невербальними засобами мовлення, зрозумілими для кожної особи; результат, який повинен бути досягнуто; постійний контакт із різними категоріями населення; оцінка особистості для встановлення емоційного контакту та підтримки довірливих стосунків з будь-ким для подальшої позитивної співпраці; контакт із непростими людьми; емоційно-вольовий самоконтроль; перебіг у режимі права і правовідносин; обмеженість у часі; участь у комунікативних ситуаціях, що пов'язані із складними умовами; участь у комунікативних ситуаціях, що виникають у передбачуваних обставинах: напруженості, конфліктності, протистояння; дотримання вимог професійної етики, субординації, статутів та законності; знання технік та прийомів активного слухання; обізнаність та ерудованість, що необхідна для побудови ефективної комунікації у визначеному колі ситуацій, міжособистісної взаємодії» [9, с. 6]. Так, з огляду на визначений підхід, також варто звернути увагу на принципи, за яких комунікативна культура може бути такою, яка дозволить провадити визначену методику ефективно, а саме: а) загальні принципи (законність, верховенство права, гуманізм, повага до прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина і т.д.); б) спеціальні принципи (професіоналізму, професійної етики, розумного строку тощо).

Третя складова формули (результат) – «дитина у безпеці», є безпосередньо пов'язаною з ефективною (!) реалізацією попередніх двох, адже дитина може бути в безпеці лише тоді, коли вона відчуває себе комфортно, перебу-

ває у стані спокою, а також відчуває себе захищеною від будь яких загроз, від будь якого негативного впливу, тримає контроль над ситуацією, а це означає, що вона знає, де перебуває, хто з нею взаємодіє, термін та цілі зустрічі, може відчувати себе вільною – вільною у діях та думках, ідеях, висловлюваннях, може перебувати у присутності особи, якій вона довіряє. Саме за таких умов, у поєднанні обов'язкових складових та при досягненні відповідних проміжних цілей взаємодії з дитиною, уповноважений представник правоохоронного органу може забезпечити результат ефективної реалізації методики «зелена кімната».

Висновки. Таким чином, комунікативна культура працівника правоохоронного органу, зокрема працівника підрозділу ювенальної превенції, при реалізації методики «зелена кім-

ната» як складової профілактичної роботи набуває неабиякого значення, з огляду на те, що від володіння повною мірою комунікативною культурою працівником правоохоронного органу буде залежати наявність результату застосуванні відповідної методики. Так, якщо такий рівень буде достатнім, а отже і комунікація на початковому етапі буде налагоджена, тоді може бути забезпечено безпосереднє спілкування про обставини справи та отримання необхідної інформації від дитини, обов'язково із забезпеченням її комфортного психологічного та фізичного стану, а якщо ж такий рівень буде низьким, тоді є ризик незабезпечення результатів першого етапу спілкування, тобто неналагодження контакту з дитиною та, як результат, відмова від спілкування та незабезпечення цілей діяльності працівника правоохоронного органу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Євтушенко Д.С., Титаренко М.В. Реалізація методики «Зелена кімната» як складової профілактичної роботи підрозділів правоохоронних органів України: роль та значення комунікативної культури. *Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24 жовтня 2024 року / за заг. ред. Т.О. Коломощ. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 132 с.
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Дата звернення: 24.10.2024 року).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (Дата звернення: 24.10.2024 року).
4. Кримінальний Кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Дата звернення: 24.10.2024 року).
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (Дата звернення: 24.10.2024 року).
6. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Ратифікація від 20.06.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (Дата звернення: 24.10.2024 року).
7. Організація діяльності підрозділів ювенальної превенції : навч. посіб. / за заг. ред. О. І. Безпалової ; [О. І. Безпалова, Г. В. Джагупов, В. С. Макаренко та ін. ; передм. О. І. Безпалової] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 204 с.
8. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. 48 с.
9. Якимчук М.Ю., Шнайдер А.О. Комунікативна компетентність як складова професійної діяльності працівника поліції. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2020. № 2(22). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20mydpp.pdf> (Дата звернення: 24.10.2024 року).